

SİBİRYA TATARLARININ ETNOGRAFIK GRUBU: KALMAKLAR VE KALMAKÇA-I -Sosyokültürel Tarih ve Dil Durumu-*

Ali İLGİN**

Öz: Bugün Urallardan başlayıp Bering Boğazı'na uzanan ve geniş bir coğrafyayı içine alan Sibirya'da birbirinden farklı 40'tan fazla dil konuşulmaktadır. Gerek genetik gerekse tipolojik açıdan birbirinden farklı olan bu dil grupları arasında Türk diyalektleri, tarihsel ve bölgesel bağlamda son derece öneme sahiptir. Batı Sibirya'nın Tümen-Omsk, Novosibirsk, Tomsk ve Kemerovo bölgelerinde yaşamakta olan Sibirya Tatarlarının dili, Tobol-İrtiş, Baraba ve Tom olmak üzere üç ana diyalekt grubundan oluşur.

Tom Tatarlarının alt grubu olan ve Rus yıllıklarında Ak Kalmık biçiminde sıkça geçen Kalmaklar, Teleütlerin varisleri konumunda değerlendirilmektedir. Genel Türkolojide üzerinde çalışılan ve Türkiye Türkolojisinde ise hiç çalışma yapılmayan Kalmakların sosyokültürel tarihi ve dil durumlarının incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturur. Çalışma esas itibarıyla 2013 yılının Temmuz ve 2015 yılının Şubat aylarında bölgede yapılan alan araştırmalarına dayanmaktadır. Kalmakların bugün toplam sayısı 70 civarındadır. Tarihsel arka planda Altay Türkçesinin bir alt grubu olan Teleütlerle sıkı bir ilişkisi olan Kalmaklar günümüzde ise bölgesel olarak Tom Tatarlarının (Euşta ve Çat Tatarları) yoğun etkisi altındadır. Tatar ve Teleüt etkileşimi arasında kalan Kalmakların dil durumları, etnososyolojik süreçleri ve sosyokültür tarihi son derece ilgi çekici özelliklere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sibirya Tatarları, Kalmaklar, Kalmakça, dil durumu, sosyokültürel tarih.

An Ethnographic Group of Siberian Tatars: Kalmaks and Kalmak Dialects-I.

- Sociocultural History and Linguistic Situation-

Abstract: Today more than forty languages are spoken in Siberia, which includes the vast territory from Ural Mountains to Bering Strait. Turkic dialects found among these languages, which are both genetically and typologically different from each other, are of great importance in terms of historical and regional context. Siberian Tatars living in Tumen-Omsk, Novosibirsk,

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimince desteklenen ve tarafımızca yürütülen 39278 no'lu "Kalmaklar ve Kalmakça" başlıklı proje kapsamında yayıma hazırlanmıştır. Adı geçen projeyi destekleyen İstanbul Üniversitesi BAP Biriminine teşekkür ediyorum.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE. E-posta: ali.ilgin@istanbul.edu.tr ORCID-ID: 0000-0003-1991-1739

Tomsk and Kemerovo regions of West Siberia form three main dialect groups namely Tobol-İrtiş, Baraba and Tom.

Kalmaks who form a subgroup of Tom Tatars and quoted frequently as Ak Kalmık in Russian annuals are regarded as the inheritors of Teleuts. The topic of the present study is sociocultural history and linguistic situation of Kalmaks who were examined in general Turkology, but have never a subject of a study in Turkish Turkology. Virtually the study bases on field researches made in the region in July 2013 and February 2015. The total number of Kalmaks today is about 70. Kalmaks, who have a close relationship with Teleüts whose dialect forms a subgroup of Altay Turkish in historical background, are under intense influence of Tom Tatars (Eušta and Çat Tatars) regionally. The linguistic situation, ethnosociological processes and sociocultural history of Kalmaks who have been between the interaction of Tatar and Teleüt have extremely outstanding properties.

Keywords: *Siberian Tatars, Kalmaks, Kalmak dialects, linguistic situation, sociocultural history.*

1.Giriş

Bugün Sibirya coğrafyasında irili ufaklı olmak üzere genetik ve tipolojik açıdan birbirinden farklı dil ailelerine mensup 40'tan fazla dil konuşulmaktadır. Altay, Ural ve Paleosibiryatik dil ailelerine mensup olan bu dil grupları, tarihsel ve bölgesel olarak kendi aralarında yoğun bir etkileşime maruz kalmışlardır. Bu dil etkileşiminin türü, yoğunluk derecesi ve yönü baskın dilin tipolojik özelliğine göre değişebilmektedir. Altay dil ailesine mensup olan Türk diyalektleri Batı Sibirya bozkırlarından Baykal Gölü'ne hatta daha kuzeye uzanan geniş bir alanda varlıklarını sürdürmektedirler. 18. yüzyılın ortalarından itibaren bir disiplin olarak karşımıza çıkan Sibirya araştırmalarında, Türk diyalektleri araştırmacıların öteden beri ilgisini çekmiştir.

Bu çalışma, Sibirya Tatarlarının etnografik gruplarından birini teşkil eden ve Türkiye Türkolojisinde üzerinde hiç çalışma yapılmayan Kalmaklar ve dillerini konu edinir. Batı Sibirya'nın Tümen-Omsk, Novosibirsk, Tomsk ve Kemerovo bölgelerinde yaşamakta olan Sibirya Tatarlarının dili, Tobol-İrtiş, Baraba ve Tom olmak üzere üç ana diyalekt grubundan oluşur.¹ Tom Tatarlarının alt grubu olan ve Rus yıllıklarında *Ak Kalmık* biçiminde sıkça geçen Kalmaklar, bugün yoğun olarak Kemerovo bölgesine (oblast) bağlı Yurtı-Konstantinova, Zimnik ve Sar-Saz köylerinde yaşamaktadırlar. Öte yandan yaptığımız alan araştırmasında düşük yoğunlukta da olsa Tomsk şehrinde ve Eušta köyünde Kalmakların varlığı tespit edilmiştir. Tarihsel arka planda Altay Türkçesinin bir alt grubu olan Teleütlerle etnik bağlamda sıkı bir ilişkisi olan Kalmaklar günümüzde ise bölgesel olarak Tom Tatarlarının (Eušta ve Çat Tatarları) yoğun etkisi altında kalmıştır.

¹ Sibirya Tatar diyalektleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Alkaya 2008 ve Tumaşeva 1977.

2.Tarihsel Bakış ve Kalmakların Etnik Oluşumu

Verbitskiy, 1882 yılında yayımladığı *Altayskiye inorodtsı* başlıklı eserinde Altay bölgesinde yaşayan yerlileri etnografik olarak *Altay Kalmıkları, Teleütler, Kumandılar, Karaorman Tatarları (Tuba, Yaş Kiji)* biçiminde dörde ayırmıştır (Verbitskiy 1893; Killi-Yılmaz 2016: 256). Öte yandan Tomilov, Kalmak etnik adının kullanımını daha eski bir tarihe götürme çabasıdadır. Kalmakların 16. ve 17. yüzyıllarda Teleütlerle birlikte, Baraba Tatarlarının bünyesinde yaşadıklarını öne süren Tomilov, Şagir köyünde Kalmak etnik adının V. V. Hramova tarafından tespit edildiğini ve bu durumun Kalmakların hem Teleüt kökenli hem de Kalmaklara mensup olduklarına dair bir işaret olabileceğini ifade etmiştir. Tomilov, 1803 yılına ait olan bir kayıta da Turaş ilçesine bağlı bir köyde Kalmak etnik adının geçtiğini vurgulamıştır (Tomilov 2013: 73).

Kalmaklar, Rus yıllıklarında sıkça *Ak Kalmıklar* olarak geçen Teleütlerin torunlarıdır. Etnik oluşumunu tamamlayan Kalmaklara, tarihi süreçte *Ak Kalmık* denmesinin sebebi kendilerinin Moğol kökenli olan *Kara Kalmıklardan* ayırt edilmeleri içindir. Alman tarihçi G.F.Miller'e göre Kalmık etnonimi esasen Tatarca kökenlidir ve '*kalmak*' biçiminde telaffuz edilir (Dul'zon 1956: 304). Kalmakların etnik oluşumunda şüphesiz ana unsurun Teleütler olmasının yanında Tom Tatarları olarak bilimsel literatüre geçen Eušta ve Çat alt gruplarının etkisi vardır. Esasen Eušta Tatarları, 1845'te Kazan'dan Sibiryaya sürgün edilen bir grup iken Çat Tatarları ise bölgenin yerli ahalisi olarak karşımıza çıkar.² Hatta Türkistan'dan Batı Sibiryaya gelen Şeybani ulusuna mensup Özbeklerin de Kalmakların etnik oluşumunda etkili olduğu dile getirilmiştir (Tomilov 2013). Alan araştırması sırasında Tomsk'ta karşılaştığımız bazı Kalmak konuşurlarının, annelerinin Kalmak, babalarının ise Türkistan kökenli *Sart* olduğu yönünde ifadelere de rastlamıştık.

İ. E. Fişer'in Çat Tatarlarına komşu olarak 1658-1665 yılları arasında Kalmakların bugünkü yaşadıkları bölgeye yerleştikleri yönündeki görüşü A. P.Dul'zon tarafından desteklenmiştir (Dul'zon 1956: 305). Yine Kalmaklara ait başka bir grubun İrka Udelokov ve Balık Kojanov adlı iki prensin liderliğinde üç yüz kişiden müteşekkil yetmiş beş aile, 25 arabayla İskitim nehrinin zengin ve bereketli ovalarında yaşadıkları Rus yıllıklarında kaydedilmiştir (Kimeyev 1998: 5).

Kalmak diyalektinin akıcı konuşurlarından biri olan Roza Kadirovna ile yaptığımız görüşmelerde yukarıda zikredilen iki prensin adlarının geçmesi dikkat çekicidir. Kadirovna, Kalmakların tarihini anlatırken Teleütlerin *Erke* ve *Balık* olmak üzere iki gruptan oluştuğunu ve kendilerinin Teleütlerin varisleri olduklarını belirtmiştir. Sözel tarih olarak bu bilgilerin etnik hafızada yaşıyor olması son derece önemlidir:

Bis qalyan bis teleüttardan, teleüttardan qalyan bis. Alar iki bırat. İki bırat. Hazır áytem toqto!

² Kalmak etnonimi, Sibiryaya Tatarlarının dışında bugün Kırgızlarda da karşımıza çıkar. Bk. Alimov 2017 ve Çertıkov 2010.

*Bir bıradı balıq. İkinçizi erke. Balıq özünün atriyaı bilen i erke
özünün atriyaı bilen. Balıq özünün atriyaı bilen biste qalyan.*

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden Kalmak etnik oluşumunda temel unsurun Teleütlerin olduğunu ve 1845 yılında sürgün edilen ve esasen Müslüman Euşta Tatarları ile Tom nehrinin kıyılarında yaşayan yerli ahali Çat Tatarlarının etkileşimi sonucunda geliştiğini söyleyebiliriz. Üç asırdan fazlaca bir süreyi kapsayan yoğun ve sürekli ilişkilerin doğal sonucu olarak Kalmakların dillerinde ve kültürlerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Birinci köklü değişiklik Kalmaklar Müslüman olmuşlardır. Dillerinde ise Tatarcanın bazı özellikleri karışımıza çıkarken bazı özellikleriyle de Teleütçenin izleri korunmuştur. Burada dikkati çeken iki fonolojik hususu örneklemeyle yetineceğim. Altay, Kırgız ve Yakut Türkçeleri dışındaki modern Türk lehçelerinde dudak uyumu sistemli değildir. Diğer bir ifadeyle Genel Türkçede ikinci ve müteakip hecelerde geniş-yuvarlak ünlülerin bulunmaması hususunda Kalmak diyalektinin özelliği, zikredilen üç lehçeyle örtüşür: *özböktör* "özbekler", *bolyondor* "olmuşlar", *orto* "orta", *qonoqqo* "misafirliğe", *toylor* "düğünler", *molloloryo* "imamlara" vb. Kalmak diyalektinde görülen bu fonolojik özellik kuvvetle muhtemel Teleütçenin eskicil bir ögesi olarak korunmuştur. Öte yandan Kazan'dan başlayıp Batı Sibirya'ya uzanan Sibirya Tatar diyalektlerinde Genel Türkçeye karşıt biçimde birinci hecede bulunan /o/ ve /ö/ ünlüleri darlaşarak /u/ ve /ü/ ünlülerine; /u/ ve /ü/ ünlüleri de genişleyerek /o/ ve /ö/ ünlülerine dönüşmüştür. Kalmak diyalekti, birkaç istisna dışında Tatar diyalektlerinin tersine Genel Türkçeye örtüşür: *özünün* "kendisinin", *qoydum* "koydum, bıraktım", *dört* "dört", *köp* "çok", *östüm* "büyüdüm"; *kün* "gün, güneş", *üç* "üç", *küs* "sonbahar", *bulut* "bulut" vb.

3.Sosyokültürel Tarih

Tarihî kayıtlarda geçen bilgilere göre Kalmakların ilk yerleşim bölgesi Ob nehrine sol yakadan bağlanan İskitim ırmağının kıyılarıdır. Resmî olarak Teleüt Azınlık İdaresine bağlı olan Kalmaklar, dağınık olarak beş yerleşim biriminde yaşamışlardır: 1. Şalay, 2. Büyük İskitim Yurtları, 3. Zimnik (Kalmakça *Kıştav*), 4. Üst-İskitim (Kalmakça *Çerbi*) ve 5. Yurtı-Konstantinova (Kalmakça *Tom Ayıl*). Kalmaklar günümüzde ise sadece Yurtı-Konstantinova, Zimnik ve Sar-Saz köylerinde yaşamaktadırlar. Zimnikte bulunan birkaç eski Türk mezarı halen köyün tepesinden görülebilir. Köy halkının anlatılarına göre anılan tepe "eski bahadırların" mezarlarıdır. Bu yüzden kutsal sayılmaktadır (Kimeyev 1998).

Tomilov'a göre Çat ve Euşta diyalektlerinin oluşumu 18. yüzyıla hatta bu yüzyılın ilk yarısına bağlanabilir. Kalmak diyalektinin şekillenmesi de aşağı yukarı aynı dönemde gerçekleşmiştir. Ancak Kalmak diyalekti uzunca bir süre izole biçimde varlığını sürdürmüş olup 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başları arasındaki zaman diliminde Çat ve Euşta ağızlarına yakınlaşmıştır (Tomilov 2013: 237). Bu yakınlaşmanın başlıca sebepleri olarak Kalmakların Müslümanlığı kabul etmesi, gruplar arasında karşılıklı evlilikler ve ticari ilişkilerin ileri düzeyde gelişmesi gibi etkenleri sayabiliriz. 1394-1395 yıllarında Türkistan'dan Batı Sibirya'ya 300 şeyh ve Şeyban-Han'ın 1700 askerinden oluşan bir grup gelir. Bu tarihten itibaren Sibirya Tatarları Müslümanlaşmaya başlamış ve İslam kültürü

bölgede hakim bir unsur olmaya başlamıştır (Tomilov 2013: 118). Euşta Tatarlarının Kazan'dan Sibiryaya gelmeden önce Müslümanlığı kabul etmelerine karşılık Çat Tatarlarının ise Müslümanlığa geçişi oldukça yenidir. Bu iki grubun etkisiyle de Kalmaklar arasında İslamiyet kabul görmüştür. Ancak Müslüman olan bazı Kalmak gruplarında Şamanizme özgü dağ, ateş ve su kültlerine dair inanç sistemi korunmuştur (Kimeyev 1998: 10). Rusların, Kalmaklar ile ilk temaslarında yakın komşuları olan Euştaların tercümanlık yaptığı da göze çarpan önemli bir durumdur (Tomilov 2013: 237).

Buna karşılık Şalay ve Üst-İskitim köylerinde yaşayan Kalmakların bir kısmı da Ruslarla yakın ilişki içinde olmuşlardır. Bu ilişkilerin sonucunda adı geçen köylerdeki Kalmakların maddi ve manevi kültüründe köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Rus marangozların yardımıyla ahşap iki katlı evler, mal ve eşya için kullanılacak depo, ticarethanelere sahip olmuşlardır. Öte yandan Kalmaklar Hristiyanlığı kabul etmişler ve sonralarında ise tamamen ruslaşmışlardır (Kimeyev 1998: 6).

Kalmakların diğer Tatar grupları ile etnokültürel bütünleşmesini sağlayan unsurlardan bir diğeri ticari faaliyetlerdir. Sibirya Tatarlarında insan taşımacılığı ve çeşitli eşya/mal taşımacılığı gibi temel uğraşı alanları Kalmaklar arasında da gelişme göstermiştir.

Ekim Devrimi'nden önce Sibirya Tatarlarının geçim kaynakları genel olarak tarım, avcılık, balıkçılıktır. Ev, yiyecek ve giyim-kuşam gibi aile yaşamına ve halk sanatına büyük etkisi olan taşımacılığın büyük rol oynadığı Hramova tarafından vurgulanmıştır (Tomilov 2013: 233).

Kalmaklar, temel uğraşı olarak önceleri yarı konar göçer hayvancılık, avcılık, balıkçılık ve nispeten bahçe tarımı gibi alanlarda varlık göstermişlerdir. Ancak, Tom Tatarlarının ve Rusların etkisiyle Kalmakların uğraşı alanlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. At başta olmak üzere büyükbaş hayvancılık ve koyun gibi küçükbaş hayvancılık gibi uğraşı alanları ön plana çıkmıştır. Öte yandan Hristiyanlığı kabul eden Şalay ve Üst-İskitim Kalmaklarında domuz yetiştiriciliği de göze çarpmaktadır. Yine Tom Tatarlarının etkisiyle mercancılık ve sebze yetiştiriciliği de uygulamaya geçen ekonomik faaliyetler arasında yerini almıştır. Günümüzde ahır hayvan yetiştiriciliği temel geçim kaynağı olarak karşımıza çıkar (Kimeyev 1998: 9).

Kalmaklar günümüzde İslam dininin gereklerini ve ritüellerini nispeten yerine getirmektedirler. Orozo (Ramazan) ve Kurban Bayramları aktif biçimde kutlanmaktadır. 2013 Temmuzunda Ramazan ayına denk gelen birinci alan araştırmamızda Kalmakların oruç ibadetini yerine getirdiklerine de şahit olduk. Yine 2015 yılındaki alan araştırmamızda Yurtı-Konstantivo köyünde yaşayan Kalmakların bir araya gelerek Hz. Muhammed'in doğum gününe ithafen Mevlüt okuttuklarını ve buna müteakip birbirlerine sadaka verdiklerini gözlemledik.

Kalmak kültürünün kurumsallaşmasında Roza Kadirovna'nın özel bir yeri vardır. Kadirovna, ilk olarak doğup büyüdüğü Yurtı-Konstantinova köyünde Ulusal Kültür Merkezinin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu merkezde küçük ölçekli bir müze, bir kütüphane ve bir toplantı salonu bulunur. Kalmakların geleneksel giysilerinin erkek,

kadın ve çocuk olmak üzere ayrı ayrı sergilendiği müzede ayrıca gündelik yaşamda kullanılan çeşitli araç ve gereçler de yerini almıştır. Ayrıca 2. Dünya Savaşı'nda hayatlarını kaybeden Kalmak ve Tatar askerlerinin isimlerinin yazıldığı liste de göze çarpmaktadır. Kadirovna, Kalmak kültürünü yaşatmak için bir müzik grubu da kurmuştur. Kalmak ve Tatar türkülerini repertuarına alan bu grup Sibiry'a'nın çeşitli bölgelerinde yerel konserler vermiştir. Yurtı-Konstantinova Ulusal Kültür Merkezi, Kalmakların adeta kültürel bir bellek mekanı hâline gelmiştir.

4. Dil Durumu

Kalmaklar üzerine yapılan bilimsel çalışmaların daha çok onların etnik kökenleri ile etnik gelişim süreçlerinin tespit ve tahlil edilmesine dönük olduğunu görüyoruz. Bu hususta Dul'zon, Tomilov ve Kimeyev gibi bazı araştırmacılar, Kalmakların sosyokültürel yapısına ve etnik oluşumunda dair önemli çalışmalara imza atmışlardır. Öte yandan Kalmakların dilleri üzerine yapılan çalışmaların azlığı da dikkati çekmektedir. Kalmak diyalekti üzerine ilk çalışmalar oldukça yenidir. Rusya Bilimler Akademisi Novosibirsk Şubesinin Filoloji Enstitüsünde görev yapan değerli meslektaşımız Nikolay Urtegeşev, Kalmak diyalektinin dil özelliklerine dönük bazı çalışmalar yayımlamıştır. Bu çalışmaların daha çok ses bilgisi ile sınırlı kaldığı da göze çarpmaktadır.³

Kalmak diyalektinin resmî bir statüsü yoktur. Kalmaklar nüfus sayımlarındaki etnik listede "Kalmak" olarak geçmez. Bu durum Kalmak diyalektinin ve kültürünün korunmasında ve geliştirilmesinde en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü resmî statüden mahrum olan Kalmaklar, az nüfuslu halkların yararlandığı yasa ve düzenlemelerin yanı sıra çeşitli kuruluşların yürüttüğü sosyokültürel ve ekonomik gelişim ile ilgili programlardan yararlanamamaktadırlar.⁴

Kalmak diyalektine özgü bir yazı sistemi oluşturulamadığı gibi Kalmak diyalektinin yazıya geçirilmesi de söz konusu değildir. Bu durum dilin işlevlerinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Öte yandan şehirleşme ve sanayileşme ile birlikte genç nüfusun büyük şehirlerde yaşamaya başlaması da Kalmak diyalektinin gelişimi bakımından olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkar.

1897 yılındaki nüfus bilgilerinde, karma bir nüfus yapısına sahip olarak Kalmakların yaşadıkları bölge 1187 kişiden müteşekkildir. Bu nüfusun 688'i Kalmak, 50'si Türkistan kökenli Özbek ve geri kalan sayının bölgenin yerli sakinleri olduğu belirtilmiştir (Dul'zon 1956: 304). Sonraki yıllarda Kalmakların nüfusları hakkında sağlam ve kesin bilgiler maalesef mevcut değildir. Bu durumun temel sebebi Kalmakların etnokültürel bakımdan resmî bir statüden mahrum bırakılmalarıdır. 1990'lı yılların başında birkaç alan araştırması gerçekleştiren Kimeyev, Kalmakların yaklaşık olarak 191 kişiden oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca

³ Bu çalışma, Kalmakların sosyokültürel özellikleri ve dil durumu ile sınırlı kalmıştır. Ancak, Kalmakların dil özellikleri, ses, biçim ve söz varlığı boyutunda Eski Türkçe ve Tom Tatar diyalekti ile karşılaştırmalı olarak sonraki çalışmalarımızda tefrika hâlinde yayımlanacaktır.

⁴ Az Nüfuslu Halkların yararlandığı haklar için bk. Killi Yılmaz 2010: 137 vd.

Kalmakların yaş ve cinsiyet bakımından dağılımını da Tablo 1'deki biçimde vermiştir.

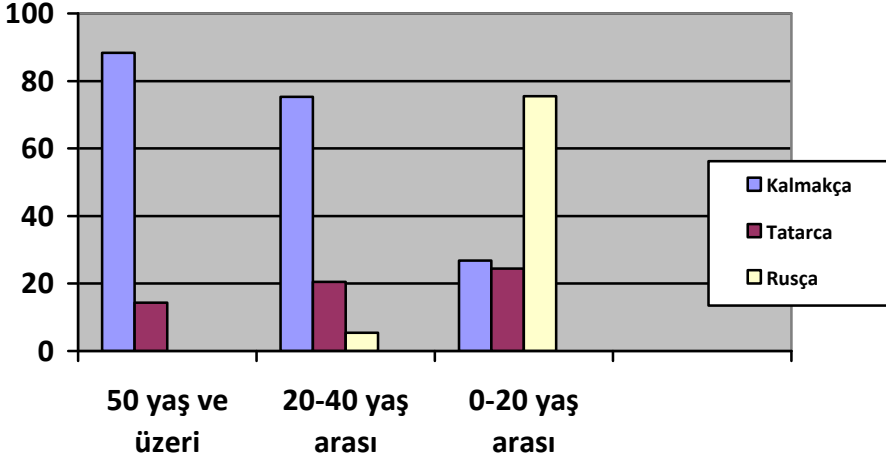
Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
70 ve üzeri	4	17	21
60-69 arası	10	18	28
50-59 arası	15	13	28
40-49 arası	4	8	12
30-39 arası	23	20	43
20-29 arası	10	8	18
10-19 arası	9	11	20
10 ve aşağı	11	10	21
Toplam	86	105	191

Tablo 1: Kalmakların yaş ve cinsiyet bakımından nüfus dağılımı (Kimeyev 1998: 95).

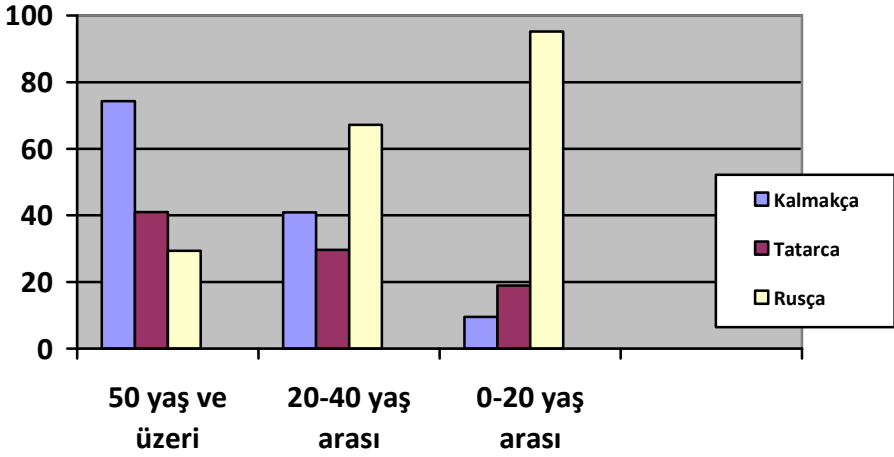
Kimeyev ayrıca yaşa bağlı olarak Kalmakların ana dili ve genel konuşma dili tercihlerini de tespit etmiştir. 50 yaş ve üzerinde Kalmakların ana dili tercihinde Kalmakça oran % 88,3; Tatarca % 14,3 ve Rusça ise % 0'dır. 20-40 yaş aralığındaki Kalmakların ana dili tercihinde Kalmakça oran % 75,3'e gerilemiş, Tatarca oran az bir yükselmeye % 20,5'e erişmiş, Rusça oran ise % 5,4 civarında seyretmiştir. Ancak asıl değişimin 0-20 yaş aralığında gerçekleşmiş ve Kalmakçayı ana dili tercih edenlerin oranı %26,8'e gerilemiş, Tatarca oran % 24,4'e yükselmiş Rusça oran ise % 75,5'e yükselmiştir. Bk. Tablo 2.

Yaşa bağlı olarak ana dili tercihlerine bakıldığında genç kuşakta Rusça çok daha fazla kullanılırken yaşlı kuşakta ise Kalmakça daha büyük oranda tercih edilmiştir. Ana dili tercihinde Tatarcanın durumu ise yaş küçüldükçe tercihin düşük oranda da olsa yükseldiği görülmektedir.

Kalmakların genel konuşma dili tercihlerindeki oranlar da önemli ölçüde ana dili tercihlerindeki oranlarla örtüşür. 50 yaş ve üzeri konuşurların genel konuşma dili tercih oranı % 74,3; Tatarca oranı % 40,9 ve Rusça oranı da % 29,4'tür. 20-40 yaş aralığındaki konuşurlarda Kalmakça (% 40,9) ve Tatarcanın (29,6) oranları düşmüş fakat Rusçanın oranı (67,2) yükselmiştir. 0-20 yaş aralığındaki genç nüfusta genel konuşma dili tercihinin Kalmakça ve Tatarcanın aleyhinde değiştiğini görüyoruz. Söz konusu yaş aralığındaki konuşurların Kalmakçayı genel konuşma dili tercihi oranı sadece % 9,5; Tatarca oranı % 19 gibi seviyelere gerilerken Rusça oranı ise % 95,2'lik seviyeye yükselmiştir. Bk. Tablo 3.

Tablo 2: Kalmakların ana dili tercihi.

Tablo 3: Kalmakların genel konuşma dili tercihi.

Kaynakça

- ALİMOV, Rysbek, (2017), "Sart-Kalmakların dilleri üzerine", *Prof.Dr. Talat Tekin Hatura Kitabı* (Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya vd.), İstanbul: Uluslararası Türk Akademisi: 107-126.
- ALKAYA, Ercan, (2008), *Sibirya Tatar Türkçesi*, Ankara: Turkish Studies.
- ÇERTİKOV, M. A., (2010), "Tarbagatay Kırgızları", *V. V. Bartold, Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge, 247-256.
- DUL'ZON, A. P., (1956), "Dialektı tatar-aborigenov tomi", *ZU TGPI*, 297-379.
- KİLLİ YILMAZ, Gülsüm, (2010), *Kuzey ve Güneydoğu Sibirya Türklerinin Dil Durumu*, Ankara: Köksav.
- KİLLİ YILMAZ, Gülsüm, (2016), "Gemişten Günümüze Şor Türklerinin Dil Durumuna Genel Bir Bakış", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13/3: 244-285.
- KİMEYEV, V. M., (1998), *Pritomskie Kalmaki, istoriko-etnografiçeskie oçerki*, Kemerovo.
- TOMİLOV, N. A., (2013), *Batı Sibirya Türkleri*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge.
- TUMAŞEVA, D. G., (1977), *Dialektı sibirskih tatar*, Kazan: İzdatel'stvo kazanskogo universiteta.
- VERBİTSKİY, V. İ., (1893), *Altayskiye inorodtsı. Sbornik etnografiçeskih statey i izsledovanıy Altayskago missionera protoireya V.İ Verbitskago*, Moskva: Skoropeçatiya A.A: Levenson.

